

likle Muhammed Hüseyin b. Halef-i Tebrîzî'nin *Burhân-ı Kâfî*' ve Abdürreşid b. Abdülgafur el-Hüseyinî et-Tattavî'nin *Ferheng-i Reşîdî* adlı eserlerinde kaynak olarak gösterilen sözlük Muhammed Debîr-i Siyâkî tarafından neşredilmiştir (I-III, Tahran 1338-1341 hş.). Sürûrî ayrıca şiirler yazmış, bazı şiirleri çeşitli tezkirelerde nakledilmiştir (Nasrâbâdî, s. 291-292).

BİBLİYOGRAFYA :

Keşfü'z-zunûn, II, 1558-1559; Muhammed Tâhir Nasrâbâdî, *Tezkire-i Nasrâbâdî* (nşr. Vahîd Destgirdî), Tahran 1361 hş., s. 291-292; Rieu, *Catalogue of the Persian Manuscripts*, II, 498-499; Takıyyüddin Muhammed Evhadî-i Belyânî, *'Urfâtü'l-âşîkîn ve 'arsâtü'l-ârifîn*, Tahran Kitâbhâne-i Millî-yi Melik, nr. 5324, I, vr. 58b; Storey, *Persian Literature*, III/1, s. 23-25; Mîr Cemâleddin Hüseyin b. Fahreddin Hasan İncü-yî Şîrâzî, *Ferheng-i Cihângîrî* (nşr. Rahîm Affîf), Meşhed 1351 hş., I, 1-5; Pervîz Nâtil Hânlerî, *Târîh-i Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1352 hş., s. 224-230; Safâ, *Edebiyyât*, V/1, s. 380-384; Müderris-i Tebrîzî, *Reyhâne-tü'l-edebe*, Tahran 1369 hş., I, 186-201; Hüseyin Vüsûkî, *Vâje-şinâsî vü Ferheng-nigârî der Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1383 hş., s. 162; Munîbur Rahman, "Sürûrî Kâşânî", *EP* (İng.), IX, 896-897; Solomon Baevskî, "Farhang-e Sorûrî", *Elr.*, IX, 271-272.

KAAN DİLEK

SÜRÛŞ-İ İŞFAHÂNÎ

(سروش اصفهانی)

Mîrzâ Muhammed Ali Han Sürûş-i İsfahânî
(ö. 1285/1868)

İrânî şair.

İsfahan'ın Sidih beldesinde dünyaya geldi. Bir şiirinde Serahs savaşı (1248/1832) sırasında yirmi yaşında olduğunu söylemektedir. "Sürûş" mahlasıdır. Babası Kanber Ali Sidhî küçük bir esnaftı. Muhammed Ali, öğrenimini önce doğduğu yerde ve babasının vefatının ardından gittiği İsfahan'da (1827) müctehid Seyyid Bidâbâdî'nin himayesinde gördü. Bu sırada şiire olan yeteneğini geliştirmeye başladı. On beş yaşında okuma yazma öğrendiğinden iyi bir eğitim alma fırsatı bulamadı; ancak okuduğu divanlar, edebî kitaplardan öğrendikleri ve meclisinde bulunduğu şair ve âlimlerden duyduklarıyla kendini yetiştirdi. 1831'de İsfahan'dan ayrılarak üç yıl boyunca Kum'da ve ardından Kazvin'de bulunduğundan sonra Tebriz'e gitti ve oraya yerleşti. Bu şehirde iken Kaçar şehzadelerinden Kahraman Mirza ve Muhsin Mirza'nın himayesini gördü; onlara methiyeler yazdı. Nâsırüddin Şah'ın velihtliği sırasında hizmetine girdi. 1848 yılında Nâsırüddin Şah tahta geçince onunla birlikte Tah-

ran'a gitti ve saraya intisap etti. Saray şairi meliküşşuarâ Kâânî-i Şîrâzî'nin ölümünün (1270/1854) ardından onun yerine resmî saray şairliğine getirildi, kendisine "şemsü'ş-şuarâ" lakabı ve han unvanı verildi. Ölünceye kadar bu sıfatla saray törenlerindeki selâm kasidelerini okumakla görevlendirildi. 1285 (1868) yılında Tahran'da vefat etti ve Kum'da defnedildi.

Sürûş, Kaçarlar döneminde şairliği ve özellikle kasidedeki ustalığıyla meşhur olmuş, birçok beyti edebî eserlerde örnek olarak zikredilmiştir. Kasidede Ferruhî-i Sîstânî ve Emîr Muizzî tarzını takip etmiştir. Sürûş'un yaklaşık 12.000 beyit ihtiva eden divanındaki şiirleri kaside, gazel ve kıtalardan ibarettir. Hz. Peygamber, Hz. Ali ve Ehl-i beyt'le ilgili 9219 beyitten oluşan *Ürdîbihîştname* ve Kerbelâ olayını anlattığı 1159 beyitlik *Ravzatü'l-esrâr* (Tebriz 1286) adlı mesnevileriyle meşhurdur. Öğrencisi Mîrzâ İbrâhim Müşterî'nin istinsah edip kendisinin düzelttiği divanı Muhammed Ka'fer Mahcûb tarafından iki cilt halinde neşredilmiştir (Tahran 1339-1340 hş./1960-1961). Resûl-i Ekrem ve Şîi imamlarının methine dair yaklaşık 2000 beyitlik altmış dokuz kasideyi ihtiva eden *Şemsü'l-menâkıb*'ı da öğrencisi Müşterî derlemiştir (Tahran 1300). Mersiyeleri ayrıca basılan Sürûş'un (*Merâşî-i Mîrzâ Muhammed 'Ali Hân İsfahânî*, Tahran 1293) diğer önemli bir çalışması da binbir gece masallarının Farsça'ya çevirisidir (nşr. Mîrzâ Ali Hoşnûvîs, Tebriz 1261; nşr. Muhammed Rızâ Tâcir Kâşânî, Tahran 1275 h.).

BİBLİYOGRAFYA :

Rızâ Kuli Han Hidâyet, *Mecma'u'l-fuşahâ* (nşr. Müzâahir Musaffâ), Tahran 1382 hş., I/2, s. 579-611; Yahyâ Âryanpûr, *Ez Şabâ tâ Nîmâ*, Tahran 2535 şş., I, 86-93, 209-210; Ahmed Dîvân Beygî-yî Şîrâzî, *Edeb ü Ferheng der 'Asr-ı Kâcârîyye* (nşr. Abdülhüseyin Nevâî), Tahran 1364 hş., I, 767-773; Abdürrefî' Hakîkat, *Ferheng-i Şâ'îrân-ı Zebân-ı Fârsî*, Tahran 1368 hş., s. 276; Bânû Nusret Tecrübekâr, *İrân Edebiyatında Şîr: Kaçarlar Devri* (trc. Mehmet Kanar), İstanbul 1995, s. 80-82; Munîbur Rahman, "Sürûş", *EP* (İng.), IX, 897.

RIZA KURTULUŞ

SÜRÛYÂNÎCE

Ârâmîce'nin halen konuşulan
Doğu lehçelerinden biri.

Arapça'da Süryâniye, İngilizce'de Syriac, Almanca'da Syrisch, Fransızca'da Syriaque şeklinde ifade edilen bu dil Ârâmîce ile aynı grupta yer alan İbrânîce, Ugaritçe ve Fenikece ile akrabadır. Süryânî adının ortaya çıkışı hakkında çeşitli görüşler ileri

sürülmüştür. Bunlardan, Hz. İsa'nın bütün havâriyelerinin Lübnan'ın güney sahillerindeki Sûr şehri ve civarından olmaları dolayısıyla Sür'ün adıyla anıldıkları ve Ârâmîler'in Hıristiyanlığı kabul ettikten sonra kendilerini putperest soydaşlarından ayırmak amacıyla bu adı benimsedikleri şeklindeki görüş muhtemel görülmekte, Süryânîce'nin Urfa (Urhâi, Edessa, er-Ruhâ) Ârâmîcesi'nin bir lehçesi olması da bu görüşü desteklemektedir. İbn Hazm'a göre ilk defa Arapça konuşan kişi Hz. İsmâil, ilk İbrânîce konuşan kişi Hz. İshak, ilk Süryânîce konuşan kişi de Hz. İbrâhim'dir, bu sebeple Süryânîce hem Arapça hem de İbrânîce'nin aslını oluşturmaktadır (*el-İhkâm*, I, 30-31).

Ârâmîce lehçeleri içinde günümüze en çok belgesi ulaşan Süryânîce Ârâmîce'nin nüvesini teşkil eder. Köken itibarıyla Urfa bölgesinde yaşayan halkın ana dilidir. I ve II. yüzyıllarda gerçekleşen misyonerlik faaliyetleri neticesinde İpek yolu güzergâhında önemli bir ticaret merkezi haline gelen Urfa'nın Hıristiyan hâkimiyetine girmesi üzerine Süryânîce Hıristiyanlık için Grekçe'den sonra en önemli dil olmuştur. Bu durum, bölgedeki ortak dil ve kültüre sahip kavimler arasında farklılaşmalar meydana getirmiş, o günkü Hıristiyanlar açısından dinsiz kelimesiyle eş anlamlı olan Ârâmî adıyla karışmasını önlemek amacıyla Hıristiyanlığı benimseyen Ârâmîler'e Süryânî (Suryoye), dillerine de Süryânîce denilmiştir. Kabul edilen görüşe göre Hz. İsa'nın dili Galile Ârâmîcesi idi. Onun diline yakınlığı sebebiyle bu bölgede konuşulan Ârâmîce lehçesi (Süryânîce) Hıristiyanlığın bazı kutsal metinlerinin yazıldığı ilk dillerden biri haline gelmiş ve bu dilde II-VII. yüzyıllar arasında özellikle kutsal kitap çeviri ve yorumlarını, kilise babalarının hayatlarını, ilâhî ve şiirleri kapsayan büyük bir dinî edebiyat gelişmiştir. Bu edebiyatın yanı sıra Antikçağ felsefe ve bilimiyle ilgili, çoğunlukla orijinal metinleri günümüze ulaşmayan birçok Grekçe eserin çevirisi de yapılmıştır. Süryânîler, Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde kurdukları Antakya ve Urfa kiliseleriyle bu dini kurumsal bir niteliğe kavuşturmuşlar, daha sonra bu kiliselerin bünyesinde faaliyet gösteren okullar açarak çocuklarının Grekçe ile birlikte kendi dillerinde felsefe, din, edebiyat, müzik gibi alanlarda eğitim almalarını sağlamışlardır. En ünlüsü Urfa Akademisi olan Süryânî okullarının Mezopotamya'daki sayısı zamanla elliye yaklaşmıştır.

431 Efes ve 451 Kadıköy konsilleriyle farklı mezheplere bölünen Süryânîler'in di-